

DEMETER ZSÓFIA

*Első a kormányok sorában**A Batthyány-kormány megalakulásának évfordulóján*

2001. március 13-án, a pákozdi csata emlékmúzeum tavaszi megnyitásakor a kiállítást Sasvári János László, kápolnásnyéki faszobrász-művész adományával egészítettük ki: a Batthyány-kormány tagjait ábrázoló kilenc mellképpel. Rögtön felvetődött az a kérdés, hogy mikor avassuk fel a kilenc portrét.

Kilenc férfiú, akiknek közös jellemzője, hogy nem nagyon szoktunk rájuk emlékezni. Méltók pedig emlékezetünkre, illő, hogy úgy tudjuk nevüket, mint az aradi vértanúkét. Batthyány Lajos gróf, Széchenyi István gróf, Klauzál Gábor, Esterházy Pál herceg, Eötvös József báró, Szemere Bertalan, Kossuth Lajos, Deák Ferenc és Mészáros Lázár. Batthyány mint az ellenzék ügynevezett Központi Bizottmányának elnöke a legnagyobb elméket, a reformkor üstökös csillagait gyűjtötte egybe. Bölcs előrelátással koalíciós jellegű kormányt alakított, benne a liberális ellenzék minden fontos árnyalatát tárcához juttatta, de bizonyos posztokon (a hadügy- és a király személye körüli miniszter posztján) nem riadt vissza attól sem, hogy elismert szakembereket bízjon meg. Olyanokkal szövetkezett tehát, akikről külön-külön lehet, hogy sokat tudunk ma is, de így együtt ritkán ünnepeljük őket.

Mert mikor is tennénk?

Talán március 15-én kellene rájuk is emlékezni? A pesti márciusi forradalom azonban a radikális ifjúság vértelen forradalmának magasztos napja volt. Ezek az éltesebb urak, csupa díszmagyaros férfiú, nem is voltak akkor Pesten. Pozsonyban időztek a diétán, a jog és a szó fegyverével harcoltak a polgári átalakulásért. Együttesük, a minisztérium még csak jámbor óhajként merült fel, bár a követelések lényegében Kossuth március 3-ai országgyűlési előterjesztésében már határozott formát öltöttek. Az országgyűlés mindkét táblája a párizsi forradalom hírének ijedelmében szavazta meg a régen halogatott feliratot, amely kezdetben az Eötvös köré szerveződött centralisták, majd az egész ellenzék egyik központi követeléséként már tartalmazta a parlamentnek felelős kormány követelését, s ezt az alkotmányosság biztosítékának tekintette.

A Mit kíván a magyar nemzet kérdésre adott második pontban ugyanezt a választ fogalmazták meg a márciusi ifjak: *Felelős minisztériumot Buda-Pesten*. A dokumentum abban a formájában, ahogyan ma is legtöbben ismerik, már a Pilvax radikális fiatalságának kiáltványa volt, melyet a március 13-ai bécsi forradalom hírére szerkesztettek ilyen formára a nagy nap, a pesti forradalom március 15-ei eseményeinek előestéjén. Ugyanakkor hangzott el tehát a kiáltvány szövege, amikor Petőfi Sándor verse, a Nemzeti dal, melyet szerzője a március 19-ére tervezett reformlakomára szánt.

Ugyanazon az estén, március 14-én Pozsonyban a Zöldfa fogadó híres, s mostanság Cegléden őrzött erkélyéről már sürgető és reményteljes óhajként hangzott el Kossuth Lajos szájából a követelés, amikor a *Pesti Hírlap* cikke szerint „gróf Batthyány Lajost, mint a leendő minisztérium fejét üdvözlé”.

Mikor ünnepeljük tehát a kilenc férfit? Ünnepelhetnénk őket március 17-én, hiszen 1848-ban Bécsben ekkor bízta meg kormányalakítással uralkodói felhatalmazás alapján István főherceg, nádor az Ellenzéki Párt elnökét, Batthyány Lajos grófot. Ebben persze döntő szerepe volt a pesti március 15-e híreinek, Széchenyi István, István főherceg nádor, és természetesen az egész országgyűlési küldöttség tárgyalásainak. Szerepe volt benne az „egzaltált bécsieknek, lengyeleknek és itáliaiaknak” is, akik Széchenyi naplója szerint Kossuthot ölelgették annak hírére, hogy a felirati javaslat az örökös tartományok számára is alkotmányt kért. Jól ismert helyszíniünk, a Zöldfa erkélyéről immár bizonyosságként hangzott el ezen az estén, a Pozsonyba visszaérkező delegáció fátylós köszöntésén – a *Budapesti Híradó* sorai szerint – a jobbját Batthyány vállára tevő Kossuth szájából: „íme, itt azon férfiú..., kit a nemzet kívánsága következtében a király akarata is a nemzet felelős minisztériuma első alkotója s elnökévé kinevezett”. A nevezetes estén Batthyány Lajos is rövid beszédet mondott: „...én életemnek napjait kirekesztőleg feladatom teljesítésére fordítandom; de hogy azt jó szándékkal elősegíthessem, és e tekintetben sikert nyerhessek, egyre van főképpen ezen első percben szükségem, ti. a nemzetnek irántami bizodalomára.”

Batthyány, 160 esztendeje március 23-án, Pozsonyban hirdette ki az általa összeállított kormánylistát, azaz a miniszterek nevét. Az alsótáblán éppen elnöklő, kétségek között vergődő Széchenyi István ekkor adott választ Batthyány kérdésére: vállalja-e a miniszteri tisztséget. Az igenlő válasz után tehát először az alsó, majd a felsőtáblán hangzott el a minisztérium névsora. Széchenyi naplója szerint döngő taps fogadta a névsort, s a lehangosabb tapsot a saját nevével hallotta. (Persze a tépett lélek meg is jegyzi: „Most írtam alá a halálos ítéletemet. Bizonyos, hogy kés alá kerülök.”) Ezt a névsort a főrendi táblán elnöklő nádor azonnal aláírta. A kinevezett miniszterek közül Szemere Bertalan és Klauzál Gábor, valamint Pulszky Ferenc államtitkár kormánybiztosként azonnal Pestre utazott a kormány képviselőjére.

Ünnepelhetnénk akár április 7-én is, amikor a királyi leirat tudatta a nádorral, hogy a Batthyány által kiszemelt miniszterek kinevezését megerősíti. Kis szépség-hiba, hogy ezt is egy kisebb forradalmi tiltakozási hullám kényszerítette ki, hiszen kitudódtak a forradalmi vívmányokat máris korlátozni készülő császári udvarbeli tervek (jelentősen korlátozni akarták a minisztérium hatáskörét, a jobbágyfelszabadítást el akarták halasztani stb.). A kormány Pozsonyban tartózkodó tagjai, Batthyány, Kossuth, Széchenyi, Deák és Esterházy a király és családja jelenlétében április 11-én tette le az esküt. Ekkor adták át és olvasták fel az országgyűlés két táblájának együttes ülésén a szentesített, úgynevezett áprilisi törvényeket, s ezzel véget ért az utolsó pozsonyi rendi országgyűlés, hiszen a törvényes átalakulás alkotmányos keretei megteremtődtek.

A megalakuló kormány április 12-én még Pozsonyban tartotta első hivatalos ülését, április 14-én a Zrínyi gőzössel érkeztek Pestre. A pesti nép nagy örömmel fogadta a minisztérium hazatértét, az üdvözlő beszédet Vasvári Pál mondta. Tiszteletükre április 15-én este Batthyány Szabadsajtó utcai szállása előtt fáklyás felvonulást rendeztek. A minisztérium április 16-ai keltezéssel tette közzé, hogy a forradalom követeléseinek megfelelően és az uralkodói megerősítés birtokában átvette a haza kormányzását. Ünnepejük ezt a dátumot?

Mindegyik napot ünnepelhetnénk, de tény, hogy nem tesszük. Pedig például A víz világnapja, Az Arab Liga napja (március 22.), a Meteorológiai világnap (március 23.), A tuberkulózis világnapja (március 24.), az Egészségügyi világnap (április 7.) és Az úrhajózás napja (április 12.) mellet talán elférne a naptárunkban a magyar kormány napja is.

JELENVÁLÓK ÉS TÁVOLLEVŐK

A hivatalosan Batthyány minisztériumnak nevezett testület a miniszterelnök kinevezésétől végleges lemondásáig, tehát 1848. március 17-étől október másodikáig tekinthető hivatalban levőnek, bár látni fogjuk, hogy nem minden zökkenő nélkül működött. A felelős magyar minisztérium a budai Helytartótanács, a Kamara és a bécsi magyar Kancellária szerepkörét vette át. Nem vett át tehát több olyan funkciót, amelyek a valódi önállósághoz illettek volna: ezek közül a legjelentősebb volt a hadsereg feletti rendelkezés.

Batthyány Lajos iszonyú felelősséget vett a vállára, s nem csupán az első kormány megalakításával. Kormányja személyi kérdései sem voltak egyszerűek. Emberfeletti munkával túlterhelt miniszterei a magyar polgári állam megteremtésén fáradoztak. Csak így egyszerűen. Deák Ferenc annak jogrendjét, Eötvös József tanügyét, Széchenyi István, Klauzál Gábor és pénzügyminiszterként Kossuth Lajos a nélkülözhetetlen működtető intézményeket kívánta megteremteni. Kossuth a hadi készülődésben is alapvető szerepet vállalt. Szemere Bertalan a belügyi igazgatás szövevényes feladatával birkózott emberül.

A jelenlevőkkel nem is volt baj, inkább a távollevők okoztak gondot. Talán említeni sem kell, hogy Esterházy Pál herceg mint a király személye körüli miniszter végig Bécsben, illetve az udvarral együtt maradv Innsbruckban volt, lemondását is ott nyújtotta be szeptember 5-én. Nem véletlenül nevezték így hivatalát, és nem helyes, ha erősen leegyszerűsítvén a kérdést, külügyminiszternek nevezzük. Nem létezett önálló magyar állam, azt 1848–1849 folyamán egyetlen más állam sem ismerte el, így végeredményben önálló külpolitikáról sem beszélhetünk. Esterházy feladata kinevezési okirata szerint „a kapcsolt birodalom többi részeivel érintkezés” volt.

A Batthyány-kormány hadügyminisztere, Mészáros Lázár, mint az Olaszországban fekvő 5. huszárezred parancsnoka, csak katonai szolgálatából való leváltása után, május 23-án érkezett haza. Miniszteri kinevezését is a reformellenzék lapjából, a *Pesti Hírlap*ból tudta meg, hiszen észak-itáliai állomáshelyén ennek előfize-

tője volt. Addig a miniszterelnök maga látta el a hadügyi teendőket is, a hadügy-minisztérium megszervezését személyesen intézte. Az idegtépő nyár után, a kormányválság közepette Széchenyi elborult elmével szeptember 5-én Döblingbe távozott, Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter szeptember 29-én hagyta el Magyarországot, Klauzál utolérte súlyos depressziója. A betegségek kiújulásához és a megfutamodáshoz hozzájárult az a döbbenet, amit a szeptember 4-én megismert államirat (Wessenberg féle emlékirat, *Statsschrift*) okozott. Ez az irat ugyanis nem volt más, mint a centralista abszolutizmus újbóli bevezetésének terve a birodalom egészében. Ha mindez az udvar politikájából, Jellasics magyar forradalomellenes készülődéséből és Batthyányiék bécsi tárgyalásai sikertelenségéből nem lett volna még világos, világossá vált a szereplők előtt magának a Habsburg udvarnak a terveiből.

Az összehangolt ellenforradalmi terv szerint nagyon is kiszámított és így kiszámítható volt az események hatása: az államirat kibocsátása és Jellasicsnak a báni méltóságba való visszahelyezése. A Batthyányi-kormány bomlásának napjára fontos eseményt időzítettek: szeptember 11-én Jellasics hadserege átlépte a Drávát. A kormány itthon tartózkodó tagjai szeptember 11-én, illetve 12-én lemondtak. Batthyány szeptember 12-étől, a második kormányalakítási megbízástól ügyvezető miniszterelnökként (hiszen kormányt már nem tudott alakítani) formailag is egyedül volt felelős az összes kormányzati ügyért. Mellette csak az ekkor a délvidéki hadsereg parancsnokaként távollevő Mészáros Lázár volt hivatalban, mert formálisan nem mondott le a többiekkel együtt.

Batthyány az első perctől az utolsóig elsőrendű fontosságot tulajdonított a haza és a törvényes forradalmi vívmányok védelmének.

A HONVÉDELEM ÜGYE

Önvédelmét a márciusi forradalom, mint tudjuk, azonnal megszervezte: az önkéntesekkel kiegészített polgárőrség már március 15-én este átvette a rend fenntartását Pesten és példáján hamarosan a nagyobb városokban is, elsőül éppen Székesfehérváron. A nemzetőrség intézményét a XXII. törvénycikk hozta létre a már kialakult gyakorlat alapján. A nemzetőrség felállítása, szervezése, ellátása, felfegyverzése és kiképzése azonban csak számtalan nehézséggel haladt, és amúgy is csak belső karhatalmi feladatok megoldására volt alkalmas. A rendes katonaság szerepét tehát nem tölthette be. A magyar minisztérium kezében viszont nem volt reguláris hadsereg, hiszen a magyar újoncok a Habsburg Birodalom hadseregének katonái lettek, amely hadseregnek természetesen továbbra is Bécs, az Udvari Haditanács parancsolt. Mindaddig, amíg ez így állt, a magyar kormánynak volt ugyan hadügyminisztere, de nem volt hadserege, s így nem felelhetett meg a felelős magyar minisztériumot felállító törvény azon óhajának, hogy intézze az összes „honvédelmi ügyeket”. Érdekes és megjegyzésre méltó, hogy a polgári átalakulást megalapozó áprilisi törvények – éppen a könnyebb megegyezés érdekében – nem is alkottak honvédelmi törvényt. A III. törvénycikk 14. §-a is csupán a magyar mi-

nisztérium honvédelmi osztályának felállításáról intézkedett. Ez jogalapot teremtett tehát arra, hogy a minisztérium a honvédelem ügyét is munkába vegye, de nem tisztázta az ország határain belül állomásozó seregzredek, illetve a külföldön állomásozó magyar sorozású, illetve kiegészítésű ezredek és a magyar honvédelem viszonyát. Ugyancsak rendezetlen maradt a Magyarországon található birodalmi katonai intézmények: ménesek, üzemek és raktárak kérdése.

A magyar minisztérium tehát a kérdés mielőbbi eldöntését méltán érezte fontosnak. Batthyány Lajos miniszterelnök május eleji bécsi útján igen határozottan követelte az önálló haderő felállítását, s igen alkalmas időpontban tette ezt: a bécsi udvar még nem érezte elég biztosnak a talajt, így nem mert nyíltan ellenállni, s ezzel megsérteni az áprilisi törvényeket. Kiadták tehát május 7-én azt a rendelkezést, amely szerint az adott pillanatban Magyarországon tartózkodó katonaság a magyar hadügyminiszternek köteles engedelmeskedni. Batthyány miniszterelnök május 16-ai felhívásával, mely a seregzredek kiegészítése helyett az első tíz honvédszázalaj felállítását rendelte el, elkezdődött a honvédség, azaz az önálló magyar haderő szervezése. Méltán emlegeti Hermann Róbert, a kérdés egyik legavatottabb kutatója a magyar hadsereg létrehozását a forradalom legsajátabb alkotásaként, melyet 1848 őszén néhány hónap alatt a semmiből teremtett a Batthyány-kormány.

A nemzetőrség, a honvédség, majd augusztusban az önkéntes mozgó nemzetőrsereg szervezésének minden kérdése a miniszterelnökre, Batthyány Lajosra és a támogatására alakult nemzetőrségi titkárságra, később haditanácsra tartozott. A Nemzetőrségi Haditanács miniszteriális szintű hivatalként működött a miniszterelnök mellett, azt Batthyány a miniszterelnöki hivatal kiegészítő részének tekintette. Így is kellett ennek lennie, hiszen a nemzetőrség kérdését és szervezését a minisztertanács Batthyány tárcaszintű feladatává tette. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a miniszterelnök milyen kulcsfontosságú szerepet vállalt a hon védelmében, és milyen szerteágazó munkát végzett a szervezésben. Júliustól már kiváló munkatársakat is talált ehhez pl. Ivánka Imrét és Görgei Artúrt. (Batthyány is császári és királyi katonatisztként kezdte pályáját, nem véletlen tehát kiváló katonai tájékozottsága.)

E vonatkozásban nem szabad említés nélkül hagyni Mészáros Lázár hadügyminiszter szerepét. A seregzredekből jött katonák nagy harci tapasztalatokkal rendelkező szervezők és vezetők lettek a keze alatt. Hadügyminiszteri minőségében, a seregzredek ügyeinek intézésében Batthyány méltó társa volt ez a hét nyelven beszélő, akadémiai tagsággal is kitüntetett, művelt és tájékozott katona. Maga ugyan saját bevallása szerint nem volt jó hadvezér, és nem is nevezhető szerencsés katonának, hiszen győztes csatát nem köthetünk nevéhez. Nagyívű tervei azonban egy minden tekintetben modern hadsereg kereteit teremtették meg, mégpedig az alapoktól kezdve. Elméletileg kidolgozta és megszervezte a magyar tisztképzést, ám a Ludoviceumban az oktatás 1849 januárjában néhány nap után éppen a császári csapatok pesti bevonulása s a magyar kormány menekülése miatt szakadt meg. Ő dolgozta ki a honvédelmi törvényt, végigküzdötte annak vitáját. Az ő koncepciója alapján kibontakozó véderőtörvény alapelve az általános hadkötelezettségre épülő újoncozás volt. Ezt királyi szentesítés hiányában az országgyűlés határozatban, a miniszterelnök pedig rendeletileg vezette be.

Egyet kell értenünk Nemeskürty Istvánnal akkor, amikor Mészáros a korszerű katonai nevelés apostolának nevezi.

Nem véletlen ezek után, hogy Batthyány Lajos a kormánytagok lemondása után nem kapott királyi megerősítést új kormánya megalakítására. Ezek a szeptemberi napok lesznek később főbenjáró pere legfőbb vádpontjai (tevékenységét szeptember 4-étől, Jellasics hivatalba való visszahelyezésétől értékelte a hadbíró lázadásnak, s ennek alapján fő- és jószágvesztésre ítélandónek). Igazi bűne tehát – a bécsi udvar szerint és a koncepciók per gyenge érvrendszere mögé rejtve – a Habsburg Birodalom szimbólumának tartott császári hadsereg és persze a birodalom megosztása volt. Ezt hangoztatta egyébként a támadásra készülő Jellasics is abban a kiáltványában, amelyet a magyarok számára készítettett még azelőtt, hogy fekete-sárga lobogók alatt átlépte a határt. A nemzet iránti kötelesség és a magyar király iránti hűség láncában vergődő, nagy idegfeszültségben élő miniszterelnök pedig éppen ezekben a hetekben alkotta meg fő művét: a szabadságharc tömeghadseregét.

Gróf Lamberg Ferenc altábornagyot, pozsonyi hadosztályparancsnokot, móri birtokost királyi biztосként küldte a császár szeptember 25-ei megbízólevele Magyarországra az „összes Magyarországon található csapatok parancsnoká”-vá kinevezve. Lamberg altábornagy a megbízatást elvállalta, és Budára indult. Találkoznia kellett ugyanis a miniszterelnökkel, hiszen olyan kéziratokat hozott, amelyeket az ügyvezető miniszterelnökkel kellett ellenjegyeztetni. Tegyük itt hozzá: olyan iratokat, amelyek aláírására törvénytelenül akarta a bécsi udvar rákényszeríteni (pl. Majtényi helytartói kinevezését, holott a helytartói hivatalt eltörölték), s amelyeket csak a Lamberg halála utáni éjszakán kapott meg a miniszterelnök. Érdekes az is, hogy bár a főparancsnok kinevezését is az ellenjegyzéshez kellett volna kötni, nem mellékeltek az erről szóló levélhez olyan okmányt, amelyet alá kellett volna írnia Batthyáynak.

A miniszterelnök szeptember 27-én értesült Lamberg kinevezéséről, s azt a király elvárásai szerint „jó szándékú rendelet”-ként értelmezte, tehát örömmel fogadta a kibékítés kísérletét. Egy másik levélben arról tudósította István nádor a miniszterelnököt, hogy Lamberg a táborba megy. Ezért Batthyány még aznap délután a sereghez indult. Batthyány jól ismerte Lambergét, s kinevezését az egyetlen lehetőségnek tekintette arra, hogy Jellasicsot megállíthassák.

A Pesten maradt radikálisok viszont Lamberg kinevezését a „kamarilla” ármányának tekintették. Ugyancsak 27-én Madarász László személyesen ment vonaton Kosuthért, aki alföldi toborzókörútján lelkesítette a hon védelmére a szolnokiakat. A Pestre érkezésük után, éjjel tartott országgyűlés Lamberg kinevezését törvénytelennek nyilvánította, és mindenkit eltiltott attól, hogy neki mint főparancsnoknak engedelmesskedjék. A határozat már másnap falragaszokon és a lapok hasábjain megjelent. A határozatot országgyűlési küldöttek vitték a hadsereg táborában tartózkodó Batthyáynak. Éppen e határozat megismertetése céljából hívta össze a parancsnok, Móga János tábornok a 28-ai tisztai gyűlést a sukorói református templomba. A gyűlés időpontjában azonban Lamberggel a pesti hajóhídon már végzett a népharag, a haditanács pedig Batthyány személyes közbelépésére döntött a csata fölvétele mellett. A döntés eredménye a pákozdi csata lett.

Lamberg Ferenc szeptember 28-ai dicstelen halála a pesti hajóhídon a képviselőház legradikálisabb tagjaitól a Honvédelmi Bizottmány tagjaiig és Batthyány Lajosig mindenkit mélyen megrázott. Mindannyian érezték, hogy kicsúszni készül kezükből az események irányítása. Lamberg Ferenc meggyilkolása miatt a képviselőház azonnal, egy császári manifesztum pedig október 3-án indított vizsgálatot. (1850 elején Lamberg gyilkosaként végezték ki Kolosy Györgyöt. Lamberg sírja a móri kapucinus templomban található.)

A KORMÁNYOK KÖZÜL A LEGELSŐ

A Batthyány-kormány szerepe minden nehézség és a szabadságharc bukása ellenére is korszakalkotó. Ennek a kilenc férfinak a munkájával kezdődött el a magyar kormányok története, 1848 volt a mai értelemben vett magyar nemzeti kormány keletkezésének éve. Magyarország közjogi helyzete tehát megváltozott, polgári parlamentáris országgá alakult. Am ekkor még a végrehajtó hatalmat gyakorló központi testületre, amit ma mindennaposan kormánynak nevezünk, inkább a minisztérium nevet használták. (Ma minisztériumnak az egyes osztályokat, tárcákat nevezjük.) A kormány kifejezést hivatalosan először 1944-ben alkalmazták az ideiglenes nemzetgyűlés által megválasztott testületre.

Az 1848. évi III. törvénycikk rendelkezett *független magyar felelős minisztérium* alakításáról. Az V. törvénycikk az országgyűlési követek népképviselő alapján történő választását írta elő, s így teremtődött meg a mai értelemben használt polgári kormányzati jogrend alapja. A kormány tehát ettől kezdve nemcsak az államfőnek, hanem a népképviselőten alapuló parlamentnek is politikai és jogi felelősséggel tartozik.

A Batthyány-kormány helyzete nem csupán a hadi események miatt volt olyan nehéz, és nem is csak azért, mert az első volt a kormányok sorában, hanem azért is, mert a működését meghatározó népképviselői elv és felelőség csatornáit már csak hivatali ideje alatt tudták kiépíteni. Tehát előbb alakult meg a lényegében koalíciós alapon működő kormány, s csak utóbb, 1848 nyarán választották meg a népképviselői országgyűlés tagjait. Az érdekegyesítési politika nagy sikerének kell tehát tartanunk, hogy a Batthyány-kormánynak nagy legitím működési bázisa volt, parlamenti többsége is számottevő lett, s így rendelkezhetett a honvédelemhez elengedhetetlen emberi és anyagi erőforrásokkal. Gergely András méltán emeli ki, hogy az 1848-as európai forradalmi kormányok közül az egyetlen volt, mely fél éven át hivatalban maradt.

1848. október 2-án Batthyány Lajos Ikerváron át Bécsbe érkezett. Tapasztalta, hogy immár semmit sem tehet ügyvezető miniszterelnökként, benyújtotta lemondását, ellenjegyezte utóda, Vay Miklós kinevezését. Október 3-án a király felmentette a miniszterelnöki tisztségéből, az országgyűlést feloszlatta, statáriumot hirdetett, Magyarország teljhatalmú kormánybiztosává Jellasicsot nevezte ki. Jellasics tehát az ország polgári és katonai kormányzója lett. Formálisan is szétfoslott a törvényes forradalom illúziója. Világossá vált, hogy immár a háború dönt. Ezt a háborút az 1848 áprilisában kodifikált államjogi konstrukció megsemmisítésére indította a bécsi udvar, és érdekeit a pákozdi csatában, szeptember 29-én vereséget szenvedett Jellasics-hadsereg képviseli.

Batthyánynak tehát szembesülnie kellett azzal, hogy célját, a törvényes út megőrzését nem érheti el. Koncepció s pere és mártírhalála döbbenetében már kortársai suttozták neve kapcsán a jelzőt: „a magyar Egmont”. A törvényes forradalomért küzdött, s ezért a tragikus helyzetért az életével fizetett. Tegyük hozzá: mára már nem egyedülként a magyar miniszterelnökök sorában.

MÁRTÍROK ÉS HŐSÖK

Korántsem véletlen ezek után, hogy a Szemere-kormány, majd a szabadságharc bukása után több mint 17 évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy Magyarországnak újra kormánya legyen. S lám, az az Andrássy Gyula alakított 1867. február 17-én kormányt, aki részt vett a pákozdi csatában, a szabadságharc első győztes csatájában, s akit 1848-as, elsősorban külpolitikai szerepe miatt távollétében halálra ítélték.

Andrássy kinevezése és a közben létrehozott kiegyezés jegyében – amelyben köztudomásúan döntő szerepe volt a '48-as igazságügy-miniszter Deák Ferencnek – megtörtént Ferenc József magyar királyként való megkoronázása. A koronázást is leírta Halász Ignác: *Egy letűnt nemzedék* című munkájában. Az örömnünet Halász a '48-as legenda döbbenetével írja le: „1867. június 8-án, a koronázási nap estéjén fényárban úszott a főváros. Éjfélig bolyongtam az utcákon. Egy történelmi nap titokzatos glóriája sugározta be az akkor még nem igen nagyvárosias Budapestet. Minden ablak ki volt világítva. Csak egy előkelő úri lakásnak ablaksora volt sötét. Ki lehet az, aki tüntetni merészel a nemzet nagy örömnünetén? E kérdés hangzott fel egy felháborodott csoportból. Egy korosabb úr odaszólt: azok özvegy gróf Batthyány Lajosné ablakai. A megilletődés hallgatása vonult végig az emberek arcán.”

Az 1861-ben hazatelepült özvegy részt vett férje újratemetésén 1870-ben, majd halála után (1888) a közben elkészült Batthyány Mauzóleumban temették el. Férje búcsúlevelével temetkezett, melyet sohasem adott ki a kezéből, de szívesen lemásolta bárkinek.

Batthyány mártír miniszterelnök 1849. október 5-én feleségéhez írott búcsúlevelében életének feloldhatatlan tragikumát így fejezte ki: „Azért kell meghalnom, mert a törvény és a királyi eskü volt zsinórmértékem; sem jobbra, sem balra nem hagytam magamat elragadtatni.” A búcsúlevelben egyúttal jelmondatát *Viam meam persequor* (Utamat teljesítem) is mintegy múlt időbe, befejezetté tette: *Viam meam persecutus sum* (Utamat beteljesítettem).

A befejezett és tragikus miniszterelnöki életműről szólt Szemere Bertalan, amikor Batthyány sírjáról írt: „nem mindennapi halomka, az politikai jelentőségű”. A kijelentés súlyát így indokolta: „Gróf Batthyány Lajos a szétdúlt szabad haza romjai alatt egyedül nyugszik, az alkotmányos Magyarországnak ő hőse volt, a letiportnak mártírja lett.”

Mifelénk pedig az a szokás, hogy vagy a hősöknek, vagy a mártíroknak van emléknapja. E két minősítés egyszerre nem jelent semmi jót az utókor szemében sem.